

Bn. Europe 94-2855

Extras din CONVORBIRI LITERARE, Anul XLVI, No. 2, Februarie 1912

VIEAȚA PĂSTOREASCĂ

IN

CARPAȚII ROMÂNI (1)

Carpații de miazăzi sunt printre cei mai puțin locuiți munți din Europa. Priveliștea văii Prahovei, singura vale cunoscută de călătorii străini și chiar de cei mai mulți turiști români, este o adevărată excepție. Desvoltarea industriei și a vilegiaturii pe această vale sunt fapte recente, datorite numai și numai căii ferate. În deobște satele cele mai ridicate nu trec peste 700 m. Nu că cultura pământului n'ar isbuti mai sus, dar lipsesc mijloacele de comunicație. Aceasta este una din urmările reliefului original al Carpaților, unde văile au coaste foarte piezișe, iar suișurile nu se îndulcesc decât pe culmi între 1.000 și 2.000 m.

Totuși muntele nu-i în afară de cercul de activitate omească. Harta statistică, care ni-l arată ca un pustiu, nu se potrivește cu realitatea ce se desfășoară sub ochii călătorului ce cutreeră vara înălțimile Carpaților.

Dela pădurile moșnenilor la satele vecine vedem pe unele drumuri, ca acel de pe Păpușa și Parângu, șiruri întregi de care bine încărcate cu butuci ori șindrilă, coborându-se toamna în pasul liniștit al boilor.

Dar exploatarea pădurilor este puțin lucru față de viața păstorească care însuflețește vara înălțimile munților. Numai cel întârziat până'ntr'amurg pe vreun creștet de munte—de unde aude mai bine mulțimea tălâncilor și clopoțelelor dela vite, și poate

(1) Dintr'o conferință făcută la Casa Școalelor în 10 Fevr. 1912.

Bn
Europe
94
2855

zări pretutindeni focurile de pe la stâni — își poate da seama de activitatea ce se desfășoară în cele câteva luni de vară, când munții înalți pot fi locuiți.

Vieța păstorească în Carpații români este o formă foarte veche și interesantă a utilizării vremelnice a pământului, singura care se potrivește cu acești munți unde pădurile acopăr neîntrerupt coastele priporoase ale văilor, iar pășunile se întind pe culmile monotone pe care țăranii le numesc *plaiuri*, pe când văile de sus iau adesea forma de căldări cu fundul întins și verde (*zănoage*) mai înainte de a se sfârși în circuri sălbatice pline de năruituri și sămănate cu mici lacuri. Turmele și păstorii poporează vara aceste înălțimi, coborându-se iarna către șesuri. Acest nomadism mărginit la o mutare regulată între aceleași locuri de văratic și ernalic este și în Franța, în Alpi, Pirinei și Ceveni, unde se chiamă *transhumance*.

Și nu se întâlnește numai în aceste regiuni. Căci sunt anumite condiții de geografie fizică care hotărăsc întinderea sa. Sunt migrațiuni păstorești pretutindenea unde avem munți înalți cu pășuni bogate de vară alături cu șesuri care se apropie mai mult sau mai puțin de tipul stepelor, neînstare de a hrăni vara turmele. Aceste condiții le găsim îndeplinite pe tot înconjurul Mediteranei ; și tocmai de asta migrațiunile păstorești sunt un fenomen cu totul Mediteranean pe care-l întâmpinăm în Franța de miazăzi, Spania, Italia, Algeria, Asia mică și în toată peninsula balcanică. România, care se află la hotarul înrăuirilor Mediteraneene, este cea din urmă țară mergând către NE unde avem *migrațiuni* păstorești.

Cea mai interesantă de studiat este viața păstorească a «transhumanților» în timpul cât petrec vara la munte.

Locuința păstorului român este *stâna*. Așezarea ei este determinată de natură. Acoperișul ei ridicat îl vedem totdeauna înălțându-se aproape de hotarul de sus al pădurii. Rare ori se văd așezate în poeni. Pe unele dealuri despădurite sau în văile dintre 1.000—1.500 m. găsim herghelii de cai ori cirezi de vaci care vin numai din satele vecine. Pe când sus în munte

oaspeții obișnuiți sunt turmele de oi cu ciobanii lor, care cuttorează pășunile alpine deasupra pădurilor de fag sau de brad.

Păstorii din Carpații de S. sunt de două feluri: unii români (sau țereni) originari din țară; alții originari din Transilvania sau Banat și se numesc *mocani* (din Săcele și împrejurimi), *moroeni* (din părțile Branului și țara Bârsei), *țuțueni* (din părțile Sibiului), *frățuți* (din Banat). Ei se deosebesc prin port și vorbă. Ungurenii vin cu toată gospodăria la stână, cu femei și copii; ei realizează adevărata transhumanță. *Poenarii* (din satul Poiana în apusul Săliștei) se întâlnesc pe toți munții între Argeș și Cerna.

Clădirea primitivă a stânei seamănă cu casele țăranilor din satele așezate pe înalte coline ale Olteniei. Se fac aproape numai din bârne de lemn. Partea cea mai însemnată este acoperișul foarte înalt, care se coboară până aproape de pământ, alcătuit din șindrile și cu câteva găuri pe unde ese fumul și intră uneori zăpada... Țerenii au în genere stâne proaste; acelea unde vin ungurenii sunt însă lucrate cu îngrijire și încăpătoare.

Dacă întinderea pășunii și numărul oilor este mai mare, se fac două clădiri, una menită pentru pregătirea cașului; alte ori se mulțumesc cu o singură clădire împărțită în două. Iar câte o dată sunt 4—5 clădiri așezate în jurul unui fel de curte, adevărat depozit de noroiu puturos. În coasta Benghii (m. Lotrului) fiind mai multe stâni la un loc, s'a făcut și o biserică de lemn, unde mai de mult venea un preot din Novaci să slujească. În apropierea stânei este țărcul oilor (*oborul*) cu *strunga* câteodată acoperită, pe unde strungarii, copii mici, mână mânzările spre a fi mulse de *mânzărari*.

La stânele românești viața este deavalma; ungurenii sunt «fiecare cu cionul» și chiar cu vatra lui. Adesea într'o stână sunt câte 3—4 chiar și 7—8 familii. Am numărat une ori până la 25 copii, un sat întreg. Organizația în stână la țereni e deosibită de cea dela ungurenii.

Baciul este mai marele celor dela stână, în stânele țărenilor; el este un muntean mai în vârstă, uneori chiar proprietarul clădirilor făcute cu cheltuiala sa. El e stăpânul întregii

turme sau a celei mai mari părți și situația lui e asemănătoare ca aceea a unui arendaș al pășunii vreunui boer sau a unei cete de moșneni. Alte ori el este numai îngrijitorul răspunzător, căruia-i sunt încredințate oile unui sat, fiind plătit cu o sumă hotărâtă pe vară. La ungureni nu e baci, dar fiecare *oier* are în permanență la stână un om, mai des o femeie, *băciță*, pentru paza produselor lui.

Ciobanii sunt de obicei flăcăi cari păzesc fiecare câte o turmă de mai multe sute de oi. Cei ce pasc *mânzările* (oile cu lapte) vin în fiecare seară la stână, stând noaptea de pază pe rând în jurul oborului. Cei ce păzesc *sterpele*, berbecii întorși sau miei, pot sta cu ele cu săptămânile la pășunile cele mai înalte, mâind într'o colibă sau într'un bordeiu primitiv clădit din pietre și din glijă. Ciobanii sunt plătiți în natură cam cu câte două oi din suta de capete ce le sunt date pe seamă; rar se plătește simbria în bani.

În stânele mari ungurești mai multe femei întovărășesc de obicei pe ciobani la stână. Ele se numesc *băcițe* și au în grija lor facerea cașului, facerea și spălarea hainelor, pregătirea mâncării, obișnuit : mămăligă, brânzeturi, legume, mai ales mâncare de fasole.

Astfel o întreagă societate cu traiul său deosebit se alcătuiește la pășunile înalte. Duminicile, când timpul e frumos, numai ce vezi ciobanii, cu cojocul lor cel mai bun și cu chimirul cel mai frumos, mergând în ceată din stână în stână și încingând câte o horă cu băcițele, la cântecul unuia din fluer. Iar în serile dinspre toamnă se strâng împrejurul focului, al căruia fum lăcrămează ochii târgoveților nedreprinși, și cântă până la miezul nopții sau râd cu hohote de polojeniile vreunui hâtru bun de glume.

Am văzut copii născuți în stâni. Ba chiar nunți se fac adeseori. O nuntă mai sus de 1600 m. este o priveliște destul de ciudată. Doi tineri ciobani cu plosca plină de băutură poftesc pe nuntași dela stânele dimprejur. Popa din satul vecin vine împreună cu țigani lăutari. Nicăiri nu se urmează mai cu sfințenie toate datoriile privitoare la nunțile românești; nicăieri

stegarii nu-și îndeplinesc mai cu credință menirea lor, care este de a purta în tot timpul nunții cele 'două steaguri împodobite cu panglici. Priveliștea slujbei cununiei pe care popa o face între patru brazi închipuind biserica, în timp ce tinerii dănțuesc împrejur; — punerea pâinii (înlocuită aici prin caș) pe capul miresei; — întrecerea în dărnicie a nașului și a tatălui miresei, care aruncă cu mâna plină banii în vasul adus de mireasă pentru a-și spăla mâinile — toate aceste amănunte pitorești merită să fie culese și studiate de folkloriști.

Dar interesul vieții păstorești este mai mare decât acel al unor asemenea obiceiuri ciudate. Transhumanța este un fenomen ale căruia urmări sociale sunt și astăzi vrednice de luare aminte și au fost în trecut și mai însemnate.

Cea mai mare parte a oilor care ernează în șesurile Munteniei sunt ale țăranilor ardeleni. Ciobanii de asemenea sunt din satele Transilvaniei de miază zi. Intre Jiu și Olt aproape toți sunt *Poenari*. Numărul ciobanilor ardeleni se ridică la 10.000. Oile care trec Carpații sunt peste un milion.

Hotarul politic nu avea ființă față de o asemenea mișcare. până acum 5—6 ani. Toamna, înainte de coborîtul în șes, care se face pe la în ceputul lui Septemvrie, fiecare stână își trimite oile sub conducerea a 2 sau 3 ciobani la punctul vamal cel mai apropiat unde se face *numărătoarea*. Aceasta e un fel de serbătoare unde se întâlnesc ca între prieteni petrecând în danțuri, cântece și băutură.

Condiții asemănătoare sunt în Pirinei, unde oile spaniole merg la ernatic în Franța și, din timpuri vechi, au ființat între statele și comunele de pe amândouă laturile munților tratate speciale numite «*lies et passeries*», care prevăd continuarea relațiilor normale chiar în timp de războiu.

Migrațiunile păstorilor transilvani care cutreeră bogatele șesuri ale Munteniei sau colinele Olteniei, au avut și au încă urmări sigure asupra poporării acestor țări.

Cercetările mele asupra repartiției geografice a populației în Muntenia au arătat că zona subcarpatică este una din regiunile cele mai poporate și bogate. Satele sunt de multeori

duble: satul cel mai de sus fiind numit de ex. *Novaci Ungureni*, iar cel mai dela vale *N. pământeni*. Satele de ungureni sunt, dacă nu în întregime cel puțin în mare parte, poporate cu transilvăneni. *Ungureanul*, adică românul din Ungaria, este adeseori un fost cioban.

Se găsesc până și în șesul Bărăganului sate de Ungureni. Uneori un întreg cătun s'a înființat dintr'o dată prin venirea unei cete de imigranți, care-și păstrează portul lor din Ardeal precum și obiceiurile lor deosebite la nașteri și căsătorii; mai de mult nici nu prea se încuscreau cu pământeni.

Dacă este adevărat că «transhumanța» română este o formă de viață determinată de condițiile fizice ale mediului și ca atare ființează din timpurile cele mai vechi — lesne putem bănuî câte lămuriri nouă suntem în drept a aștepta de aici, presupunând că faptele constatate în zilele noastre durează de atâtea veacuri.

Imprăștierea atât de ciudată a rasei românești s'a putut părea ca o enigmă. Nu găsim oare Români în Nordul Carpaților, în Alpii Ilirici, Istria, Macedonia, Grecia și chiar în Asia mică? Enigma se va arăta mai puțin întunecată, dacă ne vom gândi la mutările periodice ale păstorilor români, care i-au învățat cu drumurile lungi și cu ușurința ce le stătea la îndemână pentru migrațiuni fără hotar în regiunile circum-mediterane, schimbând numai, după una sau două generații, fie iernaticul, fie văraticul.

Însăși originea poporării României a fost obiectul unor discuții îndelungate, adeseori întunecate, ce-i drept, prin pasiunile naționale. N'am fi în drept a crede că oarecare lumină ne-ar fi putut veni asupra acestei chestii, dacă ne-am fi gândit la transhumanță?

Suitul periodic la munți al păstorilor români a contribuit negreșit la păstrarea rasei și a limbii românești în mijlocul zbuciumului năvălirilor, și poporarea șesurilor a putut reîncepe printr'un proces asemănător aceluia ce putem observa și în zilele noastre, pe dată ce nesiguranța n'a mai fost așa de mare.

Vedem dar ce însemnătate poate avea studiul vieții păs-

torești în Carpații români. Aceste indicațiuni ca și studiul mai pe larg ce-am consacrat acestei chestiuni (1), nu au deloc pretenția de a fi spus cuvântul din urmă. Ele vor putea cel puțin trage luarea aminte asupra unei chestii în adevăr naționale, al căreia interes istoric este deopotrivă cu interesul geografic.

E. DE MARTONNE.

(1) La vie pastorale et la transhumance dans les Karpates méridionales, Ratzels Festschrift, Leipzig, 1904. — La Valachie. Essai de monographie géographique, Paris, 1902.

